

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

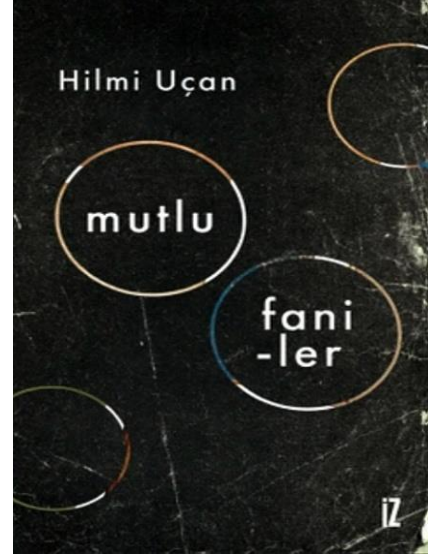
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue Özel Sayı 1 (Ekim/October 2023), s. 1630-1635.
Geliş Tarihi-Received: 31.08.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 02.10.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1353045

Mutlu Faniler: Anlatılarda İstemek Kipliği

Kudret SAVAŞ*
Emine Nur BİCAN**

Hilmi Uçan, edebiyat sahasında başta göstergebilim olmak üzere; edebiyat kuramları, edebiyat eleştirisi, roman ve öykü çözümlemeleri ile ilgili çeşitli araştırmaları ve çalışmaları bulunan bir akademisyen. Uçan, göstergebilimin odağında yer alan istemek kipliğine dayalı bu müstakil eseri, yayınlamış olduğu makaleler ve araştırmalar ile sağlam bir zemine oturtuyor. Örneğin; *Yazının Niteliği ve Yazı Mekânının İşlevi* adlı çalışmasında, insanın içerisinde nefes aldığı ortamın yazıya, yazı içerisindeki olaylara yön verdiğinden, yazı ile mekân arasında bir uzam olduğundan bahsediyor ve insanın içindeki sorgulamaların dış dünyaya yansımalarına değiniyor. Ek olarak "İmgelerin Gücü, Anlamlandırılması olmak/görünmek kiplikleri ve Ziya Osman Saba'nın 'Mesut İnsanlar Fotoğrafhanesi'nde Hüzün", "Göstergebilim, Yazınsal Ürünlerde Biçim-İçerik Tartışması: Hakikat ve Paradoks Arasında Sanat" vb. çalışmalarını da bu eserin bir bütünlük içerisinde ortaya çıkışında birer kaldırım taşları olarak nitelendirebiliriz. Uçan'ın hem makalelerinde hem de kitabında kullandığı dil tüm okuyuculara seslenebilecek nitelikte. Çalışmalarında konuya yaklaşım tarzı, okuyucu diri fay hattı üzerinde (-ymış) gibi hissettiriyor ve akıcı üslubuyla teknik konuların kolayca anlaşılmasına da yardımcı oluyor.

Tanıtımını yapacak olduğumuz eserin odağında, göstergebilimin merkezinde yer alan istemek/görünmek kiplikleri ile varoluşu farklı pencerelerden sorgulayan anlatı öznelerinin bu kiplikler ışığında incelenmesi yer alıyor. İz Yayıncılık tarafından 2021 yılında İstanbul'da yayınlanan *Mutlu Faniler*; ön söz, kaynakça ve indeks de dâhil olmak üzere 421 sayfadan oluşmaktadır.

* Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü, e-posta: kudretsavas@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6544-0029.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, e-posta: eminenur0209@gmail.com, ORCID: 0009-0006-5806-3815.

Ön sözde insan varoluşu üzerindeki mekânsal olgunun etkisi hakkında göstergebilimsel dikkat çekiliyor. Uçan'a göre, mekân-olgu ile insanın fikirleri arasında doğrudan bir ilişki söz konusudur. İnsan, konumundan hareketle varoluşu hakkında fikirler yürütür; konumunu bilmeyen insan, kara deliktedir. Belirsizlik içinde kalmak insanın bulunduğu konumu anlamlandırmasını güçleştirecektir. Yazar, "Gerçek ilim varoluş hakkında bilgi edinmektir." (Uçan, 2021, s. 8) der. Bu bilgiye kavuşulduğunda, insanın tabiatında yer alan istemek/istememek/görünmek/... vb. kiplikler insan hayatında başrolü oynar. İnsanın varoluş zemininde *hakikati* araması dolayısıyla yaşamını yordama, düşünme, anlamlandırma çabaları, insanın özünde yer alan istemek kipliğini açığa vurur. İstemek kipliği yani sahip olma isteği kendini; para, haz, hırs, şehvet, arzu ve benzeri unsurlar ile dışa vurur. Geçmişte ve günümüzde bu istekler aynı şekilde vücut bulmuş, farklı amaç ya da niyetler ile insanın kendi varoluş zeminini irdelemesine, yaşam alanında bir yer bulmasına zemin hazırlamıştır. Eserde; istemek kipliğinin irdelendiği anlatıların ana noktasında varoluşunu farklı zeminlere oturtan anlatı karakterlerinin, yaşam içinde kendine bir alan oluşturma çabası dile getirilir.

Eser üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, "İnsan Doğası" başlığını taşıyor ve kendi içerisinde yedi başlık altında toplanmış bölümde insanın varoluşu ve istemek eylemini temele alan konular ele alınıyor. Birinci bölümün başlığından da anlaşılacağı üzere bu kısımda "insan" merkeze alınmaktadır. Bölümde insanın nasıl bir varlık olduğu sorgulanır ve bu sorgulamada insanın kendi özünün merkezinde yer alan istemek/istememek kipliğinin açılımlarına dair bir giriş yapılır. İnsanın tarih serüveninde, bilim ve sanat alanında farklı konumlarda yer alması, farklı bakış açıları ile insana yaklaşılması, insanı; açıklamak, anlamlandırmak noktasında zor bir durumda bırakır. Uçan, (2021; s. 20) bu konuda "...bütün bilimsel çalışmalar, insan denen bilmeceyi anlamaya çalışmaktan ibarettir." diyerek de insan olgusunun pandoranın kutusu gibi gizemli bir yönünün olduğuna ve her bir çalışmanın başka bir çalışmaya kapı aralayacağına işaret eder. İnsanın varoluşuyla ilgi olan ve en temel unsur olması münasebetiyle üzerinde durulan bir başka konu da *dildir*. Dil olgusuna hangi perspektiflerden bakıldığı, dilin nasıl nitelendiği, dillerde yer alan kelimelere yaklaşımlar; insanın varlığını sorgulayan bir unsur olarak karşımıza çıkar. Kısacası kullanmakta olduğumuz dil, insanın varoluşunda vücut bulur; insanı ete kemiğe bürüten bir yapı olarak bizi karşılar. Dil, insanın yaşamını, fikirlerini şekillendiren olgu olarak, insanın olduğu her ortamda rolünü sırtlanır ve işlevine uygun bir şekilde çağa ayak uydurur.

Birinci bölümde; yazarın, sanayi devrimi ve aydınlanma çağının etkisiyle insan varoluşuna yönelik çeşitli sorgulamaları dile getirilir. Bu noktada üzerinde en çok durulan kısım doğa bilimleri ve insan bilimleri arasındaki ayrımdır. Bu iki olgunun temelinde insan olsa da bu bilimler insana farklı pencereden bakarlar. Doğa bilimleri akli öne çıkarırken sosyal bilimler daha çok kişisel bir alanda görece kanıtları kayıt altına alır. Uçan, bu bölümde hakikate ulaşmada nasıl yol izlenebileceğini sorgularken, insan varoluşundan gelen istemek kipliğini akıl/vicdan/iman noktasında üçlü bir saç ayağına oturtarak irdeler. Aklın kusursuz olmadığı ve haz ile hevesler ile çevrelendiğinde, insan fitratında yer alan istemek, sahip olmak kipliğinin insanın yaşamınında varoluş olgusunu odağına yön verdiğini ifade eder.

Kiplik, dilbilimin kavram havuzunda yer alan, ayrıca da göstergebilim ile de keşilen bir kavramdır. Agop Dilaçar (1986: 106); kipliği, gösterdiği sürecin hangi psikolojik koşullar altında meydana geldiğini ya da gelmek istediğini bildiren ve ruh durumunu, kişisel duyguları, niyeti, isteği belirten gramatikal ulam olarak ele alır. Göstergebilimde ise bu tanıma paralel olarak kiplik, bir varlığın oluş biçiminin açıklanması olarak düşünülebilir. İnsanın yaşamının merkezinde yer alan istek kipliği,

Palmer'in (2001: Kamacı akt. 49) yapmış olduğu sınıflandırmada içedim kipliği altında yer almaktadır. Eserde istek kipliğinin "... insanın yaşamını belirler... (Epiktetos, 1995; aktaran Uçan, 2021, s. 48.)" temel bir olgu olduğu, insanın varoluşunun etrafında istek, sahip olmak, gücü yetmek vb. unsurların olduğu ifade edilir. İnsan doğasında yer alan sahip olma, isteme arzusu, insanı istemediği bir durumla karşı karşıya bırakabilir; insanı, sahip olmak hırsıyla/arzusuyla yaptığı eylemler sonucunda istemediği bir mecburiyete bile zorlayabilir; istemediği bir noktaya getirebilir. İnsan istediği bir duruma/konuma ulaştığında, isteğini/isteklerini bir denetim altında tutamazsa onu bekleyen sisli bir yol vardır: Varoluşunu sorgularken çekeceği mutsuzluklar, hayal kırıklıkları o sisli yolun sonunda kendisini bekler.

İnsanın, yaşamında yer alan duygu, düşünce ve hayal dünyasını istemek kipliğiyle çevrelense; iyi ya da kötü sonucunu düşmeksizin sahip olma dürtüsüyle yaşamına yön verir. İnsan yaşamdan ne kadar çok şey isterse yaşamın kölesi o kadar konumuna gelir. Eserde de değinilen Madam Bovary ve Bihter... hırslarının, arzularının, *isteklerinin* esiri olurlar. Anlatıların öznesi olan bu iki karakterin ortak paydası; varoluşlarının temelindeki isteklerinin karşısındaki sınırsızlıkları, konumlarının belirsizliğidir; istedikleri nesnelere ulaşmalarının sonucu ölümdür. İkisi de isteklerine varoluş süreçlerinde ulaşamamış, ulaştıklarını düşündükleri kısa bir anda bile oldukları yerde yetinmeden, fazlasını *istemişlerdir*. Bu bölümün son başlığında yer alan iki önemli düşünürün felsefelerinin istemek kipliği üzerine inşa edildiğinden söz edilir. Bunlardan birincisi olan Schopenhauer; kendi fikirlerini, istemek kipliği üzerinden anlatır. İnsanın yaşadığı hayatın "... bir tasarım..." (2021: Uçan akt. 68) olduğunu, bu yaşam alanında yer alan insanın istemek kipliğine göre hayatını kurduğunu ifade eder. Fakat insanın kurduğu bu dünya karşısında da nesnel bir dünya yer alır ve bu dünya aklidir. İnsanın, ihtiyaçlarına sınır koymaması onun doyumsuz olma noktasına iter, insan mutsuz olur: Yukarıda örneğini verdiğimiz; Bihter ve Madam Bovary gibi... Nietzsche de tıpkı Schopenhauer gibi istemek kipliğinin insanı yönlendiren; hırs, haz, arzu vb. olguların varlığından söz eder ve bunun insanı hiçlik noktasına sürüklediğini savunur.

Eserin ikinci bölümü *Estetik ve İstek/Estetiğin Huzursuzluğu* başlığı altında on bölümden oluşmaktadır. Başlangıçta "Estetik olan nedir?", "Neye estetik denir?" gibi soruların cevapları estetik unsur ve gerçek unsur arasında bir karşılaştırma yapılarak sunulur ve estetik unsurun içerisinde de bir istek eyleminin, sahip olma arzusunun varlığına değinilir. Uçan, estetik olgusunun kendini, her medeniyetin varoluşu, düşünüşü ışığında şekillendirmesinden kaynaklanan farklı estetik alımlamalar ortaya çıktığından söz eder (2021: 85-88). Bu da estetiği farklı açılımlarla karşımıza çıkarır. Örneğin bir yazınsal üründe yer alan estetik unsura başka bir üründe tesadüf edilebilir. Ancak bu, tam bir tesadüf değildir: Estetiğin içinde olan alımlama yani bir nevi metinselarasılık unsuru gözümüze çarpar. Bu durum bir eserde bazen muhteva açısından bazen de biçim noktasında ortaya çıkar.

Edebî eseri yazan sanatçı, metnini oluştururken kendisi olmalıdır. Alımladığı metnin kopyasını değil, kendi özünü, hayalini metne aktarmalıdır. Uçan'ın (2021: 92) da dediği gibi "Kiralık bir kalem, sanatçının eline yakışmaz." Sanatçı, bir eseri yazmaya başladığında üstlenmiş olduğu sorumluluğu, hakikat unsuru etrafında ifa/de etmelidir. Çünkü hakikat ile metin arasında yer alan ilişki bağında; dilimiz, sözcüklerimiz, düşüncelerimiz ve hayallerimiz yer alır. Geçmişimizi ve geleceğimizi yarına kalacak olan metinler ile öreriz, bu metinler ile anlam dünyamızı sunarız.

Eserin üçüncü bölümünü *Düş Kırıklıkları* başlığını taşır ve on sekiz ara bölümden oluşur. Bu bölümde yazar, söze başlarken esere de adını verdiği "*mutlu faniler*"in kim olduğuna değinilir. İnsanın özünde var olan istemek kipliğinin yansımasının edebî

eserlerde yer aldığını dile getirir. Uçan bu bölümde; hayallerine, düşüncelerine, umutlarına, hırslarına, isteklerine sahip olma dürtüsü ile hareket eden birçok anlatı öznesinin olduğunu vurgular. Bu öznelerin bir dış dünya yansıması olduğunu sezdirir. İnsanın iç'inde olup da toplum tarafından dış'lanmamak için sustuğunu, susturulduğunu, somut/soyut istekleri, anlatıda ete kemiğe bürünmüş özneleri, mutlu faniler bize yansıtırlar.

Eser içerisinde; Huxley'in *Cesur Yeni Dünya'sı*, Georjo Orwell'in *Hayvan Çiftliği*, Dino Muzzatini'nin *Tatar Çölü*, Thomas Hardy'nin *Adsız Sansız Bir Jude'u*, Halit Ziya'nın *Aşk-ı Memnu'su*, Tanpınar'ın *Huzur'u*, *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*, Yakup Kadri'nin *Kiralık Konak'ı* vb. anlatılar yer alır. Bu eserler; istemek/istememek/...olmak/görünmek arzularının rüzgârına kapılmış nice özneleri barındıran anlatılar ile dolu eserlerdir. Eserde yer alan anlatıların temelinde; insanın varoluşuna karşı anlam vermeye çalışması, içinde yer aldığı mekânı sorgulaması, yaşama dair elde etmek istediği, sahip olmak istediği dürtülere anlatı öznelerinin ulaşma çabaları işlenir. Anlatılarda yer alan öznelerin amaç doğrultuları aynı olup özneler hedeflerine farklı yollardan ulaşmak isteseler de vardıkları son durak aynıdır: ölüm ve başarısızlık.

Bu tanıtım yazısında, eserin hacmi oldukça geniş olduğu için içerisinden belli başlı anlatılar hakkında bilgi verilecektir. Bu değineceğimiz anlatılar arasında; *Cesur Yeni Dünya*, *Hayvan Çiftliği*, *Sönmüş Hayaller*, *Kiralık Konak ve Aşk-ı Memnu* yer almaktadır.

Bahsedeceğimiz anlatılar ve bu anlatılardaki özneler, aslında dış dünyaya ayna tutan kişilerdir. Kendimizi görmemizi, duymamızı hatta içimizdeki istekleri hissetmemizi sağlar. Göstergibiliminin felsefesinde, insan varoluşunun temelini irdelemesi, insanın evreninde yer alan istekler, bu isteklerinin ona kazandırdığı soyut ihtiyaçlar (haz, hırs, arzu vb.) vardır.

Cesur Yeni Dünya ve *Hayvan Çiftliği*'nin ikisi de distopik başyapıtlardır. Bir evren içerisinde sıkışmış insanların arasında, düzeni sorgulayan tek bir başkahramanın ortaya çıktığı eserlerdir. Fakat ikisinin insanın varoluşunu anlamlandırdığı zemin farklıdır. *Cesur Yeni Dünya*'daki insanların emelinde haz vardır, *Hayvan Çiftliği*'nde ise korku temelli bir hırs emeli ağır basar. Bu distopik eserlerdeki evrenin hâkim güçleri, insanları kontrol altında tutmak isterler. Düşünmemelerini, konuşmamalarını, araştırmamalarını, yapmamalarını isterler. Ama yapıtlarda bir kişi sivrilir ve şu soruları sorar: "İnsanın özünde ne var?", "Neden bu evrendeyim?", "Başka türlü yaşamak da mümkün mü? Nasıl?". Bu sorulara yanıt bulunması sistemin kendisi tarafından istenmez. Çünkü evrenin merkezinde de yer alan kişinin de isteği vardır. *Cesur Yeni Dünya*'ya göre insanların varoluşu haz olmalı, doyum olmalıdır. İnsanı uçuruma sürükleyen, haz ya da başka soyut bir istek de olsa belli bir limitten sonra fren tutmaz ve boşalır. İnsanın içi boşalmaya başlar, isteklerinin sınırı kalkar. Ne bulunduğu mekânı ne de kendi özünü sorgular. Tıpkı *Hayvan Çiftliği*'ndeki domuzların hangi zaman diliminde insanlaştığını bilemedikleri gibi.

İnsanlar bu hayata gelir ve hep maddi ya da manevi bir şeyler isterler. Fakat yaş ilerledikçe; sorumluluk, saygı, kabul görme gibi duygular/istekler ağır basar. Lucien gibi, o da tanınmak, saygı duyulmak, başarılı olmak ister. Çoksatan kitapları olsun ister, herkes tarafından değer görmüş yazar olmak ister. Ama ya doğru vakit değilse? İnsan, özünde olmayan ya da özünde olgunlaşmayan isteği neden erkenden hasat etmek ister? Lucien'de de durum tam olarak budur! Görünmek ister, saygı görmek ister fakat kendisini sorgulaması, isteklerine körü körüne bağlılığı onu hem kendini farklı göstermeye hem de hırs çukuruna iter. İsteklerine ulaşmak amacıyla, büyük bir şehre giden Lucien, içinde kaybolacağı girdaba ilk adımını atar. Bu ise yaşamın içerisinde yer alan hakikat varlığından, insanın özünü uzaklaştırır. Farklı ve tükenmek bilmeyen

arayışlara sürükler. Aslında Lucien, bize uzak bir isim değildir. Kendimize ayna tutsarsak karşımızda Lucien'in bir yansımasını görebiliriz. Bizler de bu hayatta farklı hırsların peşinde koşan ama koşarken sorgulamayı düşünmeyen insanlar değil miyiz?

Kiralık Konak... İçerisinde yer alan insanların ruhlarının da kiralık olduğu bir mekânı anlatan bir yapıttır. Üç farklı düşünce sisteminden bahsedilen anlatıda her öznenin görünmek isteği, kendi ruhu dışında olmak istediği ruh farklıdır. İçinde taşıdığı, dışa vurmak istedikleri ama yapamadıkları farklıdır. Aslında yanlış Batılılaşmaya karşı kaleme alınan eserde kendi içerisinde ipe asılı, arayışta ruhlar vardır. Bu eserin yazıldığı dönemde, insanları ayrı yönelişlere iten rüzgâr, bu konakta hayat süren insanları da kutuplaştırır. Naim Efendi'nin; torunu Seniha Hanım'ın, damadı Servet Bey'in ve Faik Bey'in içerisinde yanan hırs, hem kendilerini hem de konağı kül eder. Yine de bu anlatı özneleri roman sürecince istemek, kendi hırs ve ulaşmak istedikleri kimliklere bürünür ve bu kendilerini farklı gösterme çabası içerisindeki kipliklerinden taviz vermezler. Hatta Seniha Hanım anlatının sonunda yine süslenmiş bir şekilde bir davete gitmektedir. Önüne geçilmez bir sahip olma arzusuyla, anlatı öznelerinin savrulularına değinilir.

Edebiyatımıza yön veren bir yapıt olan *Aşk-ı Memnu* anlatısının öznesi olan Bihter, başlı başına istemek kipliği ile örülü bir kişiliğe sahiptir. İnsanın varoluşunun temelinde yer alan soyaçekim unsuru, Bihter üzerinden gözler önüne serilir. Bihter, Firdevs Hanım'ın etkisi altında büyüyen bir genç kızdır. Annesi; para, hırs, saygınlık vb. değerleri hayatının merkezine koymuş bir insandır, hep dahasını ister. Bihter ise başta annesi gibi olmayacağını defalarca kendisine yinelese de sonu kaçınılmaz bir şekilde annesine benzer. Bihter, bu hayatta sevmek, değer görmek ister fakat isteklerinin merkezine haz, şehvet yerleşince, ilk isteklerini elinin tersiyle iter. Çünkü gençtir, yaşama dair düşünceleri oturmamıştır; kendini, etrafını tanımaz, sorgulamaz. Ve bir gün kendisini sahip olmak bataklığında bulur lakin artık her şey için geçer. Bihter, kendi elleriyle oluşturduğu o bataklığın dibine hızla çekilmektedir. İhtiraslarının getirdiği sonuç onu ölüme sürükler.

Uçan, esere insanın varoluşunu temellendirmek ile başlayıp eseri yine insan olgusuyla bitirmiştir. Yazar, eserdeki son başlık olan *Akıllı İnsan/Ekonomik İnsan/Dijital İnsan/Anlamlandırılan İnsan*'la "İnsan nedir?" sorusunun yanıtını arar. Bu dört başlığı da insanı merkeze alarak açıklar. Yalnız bu tanımların bir ucu her zaman istemek kipliğine dokunur. Bu, insanın iç güdüsel özelliği olarak belirtilebilir.

Birçok araştırmacının kip/kiplik ulamı hakkındaki eseri akademik bir üslupla kaleme alınmışken, Uçan'ın eserinde gördüğümüz kıvrak dil karmaşık bir konu olan "kiplik" in anlaşılmasını kolaylaştırmıştır. Ayrıca sahada yer alan kiplik çalışmaları genellikle bütün alt dallar incelenerek sunulurken, Uçan'ın sadece istek kipliğini merkeze alması ve bunu edebiyat sahasında başyapıt olarak bilinen kitapların içeriği ile ilişkilendirmesi, onun eserini ayrı bir noktada konumlandırır. İstek kipliğinin anlamlarından hareket ederek edebî eserler hakkında derinlemesine bir okuma yapan yazarın okumalarının, yalnızca eser/kahramanla sınırlı olmayıp bireylere yeni bir bakış/düşünme imkânı sunması da eseri benzerlerinden ayıran önemli bir husustur. Bu yönüyle eser sadece kahramanlara ve anlatılara odaklanmayla kalmaz her okurunun farklı şekilde kişiselleştirebileceği zengin bir bireysel okuma/düşünme imkânı sunar. Uçan'ın eserinde incelediği anlatı öznelerinin içlerinde yanan hırs, arzu ve dahasını elde etme istekleri, öznelerinin bir şekilde sonu olur ve bu özneler sadece anlatılarda yaşamaz; belki hayatımızın herhangi bir anında bir aynadan bakışımıza yansıyan ya da karşımızda duran bir kişi bile bir *mutlu fanidir*.

Kaynakça

Dilaçar, A. (1989). *Grammer Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Türkçesi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.

Kamacı, G. D. (2020). *Türkiye Türkçesi II: "Biçimbilgisi"*. Ankara: Gazi kitabevi.

Uçan, H. (2021). *Mutlu Faniler*. İstanbul: İz Yayıncılık.